

UNICORNIS

Apotekarsocietetens sektion för farmaci- och läkemedelshistoria

Nummer 1 Anno 2025

Det nya museet invigt!

Nyinvigt museum och beredskapsfrågor

Den 17 februari togs ett viktigt steg för Apotekarsocieteten och för Sektionen för farmaci- och läkemedelshistoria. Det nyrenoverade museet kunde efter omfattande renovering och ett rejält ansiktslyft äntligen invigas.

Både Annika Wickman, som lagt ner flera års arbete i projektet, och Anders Cronlund ger i detta nummer mer information om invigningen och museets bakgrund.

I dessa orostider kan det vara intressant att beskriva hur läkemedelsförsörjning i kristider planerats. I en artikel av Ulf Landberg får vi lära oss om hur läkemedelsberedskap hanterats historiskt. Frågan är ju högaktuell nu och vi kan alltid lära oss av historien.

En viktig aktör i dagens arbete med att stärka läkemedelsförsörjningen i såväl normalläge som kristid är Läkemedelsverket. Anders Cronlund beskriver i en artikel i detta nummer uppkomsten av och uppgifterna för Sveriges Farmaceutiska Laboratorium, föregångaren till dagens Läkemedelsverk.

Dessutom finns i numret en recension av den nyligen utkomna boken Apoteksmonopolet som föll av Andreas Rosenlund. Och så bjuder vi på lite lästips.

Thony Björk, redaktör
thony.bjork@gmail.com

Unicornis
utges av Sektionen för
farmaci- och läkemedelshistoria
Box 1136, 111 81 Stockholm

Redaktionskommitté:

Thony Björk, redaktör, thony.bjork@gmail.com

Ola Flink, flink.ola@gmail.com

Anders Cronlund

Susanne Henriksson, layout

Teresa Matérn, ansvarig utgivare

Omslagsbild:

Sjukvårdsminister Acko Ankarberg Johansson klipper bandet vid invigningen av nya museet. Foto: Anna Bäsén.

Innehåll

Inledare: Nyinvigt museum och beredskapsfrågor .	2
På gång i sektionen 2025	2
Museet i ny skepnad – en ny presentation av farmacihistorien	3
Äntligen i mål	4
Försvarmakten och läkemedelsberedskap under orostider	5
Statens farmaceutiska laboratorium – grunden till Läkemedelsverket	7
Apoteksminnen – Om titlar	10
Recension: Apoteksmonopolet som föll.....	11
Läs- och bladdertips	12
Frågor till sektionen	12
Kalendarium	13
7 000 år gammalt pilgift med komponenter från flera växtarter.....	13

På gång i sektionen 2025

2025 är ett år med många farmacihistoriska jubileer. Det är:

- 450 år sedan Slottsapoteket öppnade ett apotek för allmänheten i Stockholm, för att få omsättning på sina varor.
- 250 år sedan Pharmacopoea Svecica (Ed I) publicerades.
- 250 år sedan "Afhandling om bitter – selzer – spa – och pyromontervatten samt deras tillredande genom konst" publicerades av Torbern Bergman, professor i kemi, farmaci och mineralogi vid Uppsala Universitet.
- 250 år sedan Scheeles artiklar "Anmärkningar om benzoë-saltet" samt "Om arsenik och dess syra" publicerades i Kungliga Vetenskapsakademiens Handlingar.
- 250 år sedan apoteket i Laholm öppnades.
- 200 år sedan apoteket i Mönsterås öppnades.

Vi avser att uppmärksamma de flesta av dessa på olika sätt, i flera fall i samarbete med andra sektioner och kretsar inom Apotekarsocieteten. Mer information om detta, och om andra aktiviteter kommer inom kort.

Därtill kommer ett tiotal andra (yngre) apoteksjubileer, samt att svensk veterinärbildning firar 250 år i år. Att Apotekarsocietetens Museum nu har öppnat är naturligtvis också en stor källa till glädje, och jag kan rekommendera ett besök för de som ännu inte varit där.

Det är jätteroligt att se den iver och den energi styrelsen lägger på arbetet. Vi har satt upp tydliga och tuffa mål för vad vi ska göra framöver, och dessa mål finns redan på sektionens hemsida [Farmaci- och läkemedelshistoria - Apotekarsocieteten](#). Inom kort kommer vi också att lägga upp ett kalendarium där, med tips om aktiviteter med koppling till farmaci- och läkemedelshistoria, både egna och andras. Kom gärna med tips om olika aktiviteter till historiker@apotekarsocieteten.se, eller till någon av styrelsens medlemmar.

Under förra året genomfördes en enkät bland sektionens medlemmar, och de idéer och önskemål som kom in genom den kommer vi att ta vara på under arbetet.

Till sist: ibland stöter jag på personer som inte fullt ut förstår hur farmaci- och läkemedelshistoria kan vara relevant för moderna människor. Till dem har vi nu ett svar. Erik Segerstedt, som vann den andra deltävlingen i årets Melodifestival är nämligen (adopterad) apotekarättling! Hans farfar Evert Segerstedt adopterades av det barnlösa apotekarparet Albrekt och Edla Segerstedt, och Everts fru Dagmar var också farmaceut. Albrekt var för övrigt bror till Torgny Segerstedt (den äldre), den kände redaktören för Göteborgs Handels- och Sjöfartstidning. Nu gick det som det gick i Mellofinalen, men vi kan glädja oss med vinnaren och konstatera att i finländsk tradition brukar bastu eller sauna beskrivas som fattig mans apotekare."

Per Boström, ordförande
Sektionen för farmaci- och läkemedelshistoria

Apotekarsocieteten

© Apotekarsocietetens sektion för farmaci- och läkemedelshistoria och artikelförfattarna.

Museet i ny skepnad

– en ny presentation av farmacihistorien

Måndagen den 17 februari invigde sjukvårdsminister Acko Ankarberg Johansson det uppdaterade museet, som nu åter är öppet för allmänheten. Annika Wickman ger här en glimt av det nya museet.

Museet har genomgått stora förändringar. För er som tidigare besökt det innebär detta mycket nytt, där vi nu presenterar farmacihistoria på ett sätt som gör den tillgänglig för en bredare allmänhet, även för besökare utan förkunskaper om farmaci. Utställningarna är utformade så att besökare på egen hand kan utforska dem i sin egen takt, med hjälp av texter och arkivfilmer som ger översikt, insikt och möjlighet till fördjupning.

Foto: Anna Bäsén.

Acko Ankarberg Johansson klipper bandet.

Bland nyheterna finns filmklipp som visar historiska tillverkningsmetoder, såsom pillertrillning och pulverberedning. En stor del av samlingen av läkemedelsförpackningar visas nu i kronologisk ordning, vilket ger en inblick i hur läkemedelsindustrin har förändrats över tid. Besökare kan själva upptäcka hur vissa substanser fått genomslag, medan andra har fasats ut, samt reflektera över hur genombrott inom exempelvis antibiotika, vacciner och insulin har påverkat vår historia.

En ny utställning presenterar hus- och reseapotek. En annan belyser apotekens roll i försäljningen av buteljerat vatten och olika experimentella hälsoprodukter, som radioaktivt vatten. Utställningen lyfter även apotekens tidiga roll i produktionen av kolsytrade drycker.

Låg budget men stort engagemang

Projektet har genomförts med en exceptionellt begränsad budget, men genom engagemang och samarbete har vi skapat en innehållsrik och visuellt genomtänkt miljö. Föreningens experter inom såväl farmacihistoria som andra sektionsspecialiteter och akademiker har

bidragit med stöd vid faktagranskning och föremålsdokumentation.

Ljussättningen, som möjliggjorts genom bidrag från Riksantikvarieämbetet, har designats av Ivan Wahren och Simon Hagegård, kända för sina uppdrag vid Nobel-festligheterna. Den grafiska formgivningen har gjorts av Anna Tribelhorn, en designer med bred erfarenhet från museisektorn, inklusive Moderna Museet och Nobel-museet. Snickeriarbeten har utförts av Adam Gustafsson, Daniel Larsson och Micke Larsson. Jag har ansvarat för koncept, utställningsform, texter och ledning.

Pressbilderna som ni ser exempel på här är tagna av Fredric Boukari, som generöst bidragit med fotografiering pro bono.

Öppettider:

Torsdag: 15.00–19.00

Fredag: 13.00–17.00

Lördag: 13.00–17.00

Eftersom museet är beläget i ett gårdshus utan extern brandtrappa kan vi ta emot högst 15 besökare åt gången.

Biljett kan köpas på plats med Swish, men för att säkra plats rekommenderas förköp via:

<https://apotekarsocieteten.museum>

Varmt välkomna!

Annika Wickman, för museet

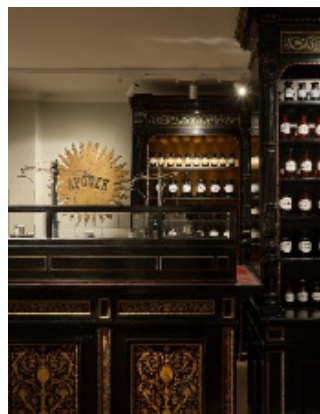

Foto: Fredric Boukari

Äntligen i mål

Det nyrenoverade farmacihistoriska museet är invigt efter flera års arbete. Anders Cronlund ger här en bakgrund till tillkomsten av det nuvarande museet.

Farmacihistoriska Sällskapet, som numera heter Sektionen för farmaci- och läkemedelshistoria, bildades 1972 som en vetenskaplig sektion inom Apotekarsocieteten. En tidig uppgift för Sällskapet blev att samla in farmacihistoriskt material till ett museum. Ett sådant om ca 100 m² kunde öppnas 1974 i en lägenhet på Upplandsgatan 6A.

Genom stora ideella insatser av apotekarna Gunnar Ekborn, Stig Ekström, Roland Ericsson, Gunnar Göthberg och Gunnar Krook fortskred arbetet. De är värda en plakett i entrén till museet. Via gemensam finansiering av Apotekarsocieteten och dåvarande Apoteksbolaget AB kunde gårdsfastigheten Wallingatan 24, det nuvarande museet, senare upprustas för att härberga de växande samlingarna.

Första invigning år 1986

Fastigheten, som stått tom en längre tid, är byggd 1861 och har inrymt ett antal smålägenheter med dass på vinden. Den 9 oktober 1986 invigde dåvarande riksantikvarien Roland Pålsson museet, nu på ca 250 m² fördelade på 12 rum exklusive vind. Särskilt stora donationer av föremål har gjorts av apotekarna CD Carlsson, Stig Ekström, Olov Ervenius, Olle Tauberman, Nils Thörn, Erik Viring och John Halldins dödsbo. Ett väsentligt bidrag var farm dr Jan-Olof Brånstads kartläggning av alla föremål som skänkts till Apotekarsocieteten, men står kvar på olika apotek.

Museet var efter invigningen relativt oförändrat under följande decennier. Dess attraktionskraft bestod till stor del av de guider med egna yrkeserfarenheter från apotek och industri som även på kvällar och helger ideellt tog på sig pass: Ingegerd Agenäs, Gunilla Berglind, Per Boström, Jan-Olof Brånstad, Leif H Eklund, Ola Flink, Björn Lindeke och Bo Ohlson.

Utredning om upprustning 2016

Initiativet till en upprustning av museet togs av under-teknade via en motion till fullmäktige år 2016 "att dela vår vision om ett moderniserat museum". Den hade tillkommit efter ett antal medicinhistoriska museibesök av medlemmar i styrelsen för Farmacihistoriska sektionen (dåvarande namn) och engagerad medverkan av före detta ledamoten i APS:s styrelse, Birgitta Davidson. Dåvarande föreningsstyrelse vågade vare sig avslå eller bifalla motionen utan tillsatte en utredning avseende museihusets fortsatta existens.

Utredningen arbetade under hösten varvid följande förslag framfördes – bostadsrätter, konferensanläggning, kafé med föremålsinredning. Bo Ohlson och

Foto: Ola Flink.

Alice Hörnell, farmacihistoriker, vid vägg med ståndkärl..

Anders Cronlund var sektionsstyrelsens representanter och stred för husets bevarande som museum, vilket till slut beslöts av APS:s styrelse.

Inga planer eller medel för en modernisering beslöts av föreningsstyrelsen och förändringen gick i stå. Under knappa ekonomiska villkor, främst via sektionsbudgeten, påbörjade sektionsstyrelsen en långsam modernisering bland annat genom att lyfta fram svensk läkemedelsindustris världsberömda läkemedel och inrättandet av ett ACO-rum. Det senare med anledning av att det var APS som startade ACO på 30-talet. Omfattande insatser gjordes av apotekarna Per Göransson och Gunnel Wallin (apotekskonst). Samtidigt fortsatte insamlandet av föremål från privatpersoner, apotek, Farmaceutiska fakulteten (bl.a. tablettmaskiner) och Apoteket (mekanisk dragékittel m.m.).

Musei- och biblioteksnämnd inrättad 2018

Ett nytt steg i museets historia togs 2018 då APS:s Musei- och biblioteksnämnd inrättades. Den åstadkom under ordförande Torkel Grens och vd Karin Meyers ledning en betydelsefull sak, nämligen anställningen av Annika Wickman. Som projektledare för moderniseringen har hon lett ett omfattande och lyckat arbete. Detta omfattar även den utomordentliga presentationen av museets föremål på nätet.

Invigning 17 februari 2025

Museiytan har utvidgats genom att förrådet för filmer och förpackningar, nu uppradade i tre väggmontrar, tagits i bruk liksom det tidigare museikontoret, som dåvarande ledningen kostade på att göra till ett tillfälligt avlägset sammanträdesrum. Alla tak, väggar och golv är smakfullt renoverade och har fått en professionell belysning.

Forsknings- och industriaspekterna har fått mindre uppmärksamhet, men annars täcks de centrala delarna av farmaci- och läkemedelshistorien. Museet lämpar sig väl för att vandra runt i på egen hand eller tillsammans med guide. Återstår att få allmänheten att upptäcka och hitta till detta moderna museum.

Anders Cronlund & Ola Flink

Foto: Anna Bäsén.

Annika Wickman slår upp dörrarna.

Dåvarande Garnisonssjukhuset (bild 1)

Karolinska sjukhuset (bild 2)

Försvarsmakten och läkemedelsberedskap under orostider

Beredskapsfrågor har i nuvarande orostider blivit högaktuella. I denna artikel ger Ulf Landberg en historisk bakgrund till den militära läkemedelsberedskapen.

Syftet med denna text är att informera lite om den militära läkemedelsberedskapen, främst under tiden för det kalla kriget (1945–1991). Generellt kan man säga att det under 1900-talets första årtionden inte var särskilt populärt att lägga pengar på den dåvarande Krigsmakten och därmed fördes heller inga större diskussioner gällande militär läkemedelsberedskap. Arbeten med att stärka den civila beredskapen pågick dock men det tas inte närmare upp här.

Ett första steg mot förändring var möjligen det utökade uppdrag som Garnisonssjukhuset i Stockholm fick 1918. Sjukhuset fanns vid den här tiden i nuvarande Landstingshusets lokaler på Hantverkargatan (bild 1). Sjukhusets apotek hade tidigare svarat enbart för sjukhusets läkemedelsbehov men skulle nu även svara för arméns och marinens behov i Stockholmsområdet och, efter särskilt beslut, även för andra delar av armén.

1919 fick utredningen "Militärapotekssakkunniga" uppgiften att utreda arméns och marinens läkemedelsbehov men det hände inte så mycket mer än att det lades fram ett förslag om att inrätta ett under Kungliga Arméförvaltningens sjukvårdsstyrelse lydande statsapotek. Det skulle ta 20 år innan detta blev verklighet i och med inrättandet av Militärapoteket.

Tillverkning och dispensering vid Militärapoteket på 1940-talet. (bild 3 och 4)

Militärapotek vid Karolinska sjukhuset

1927 flyttades Garnisonsapoteket till en annan fastighet och vid den här tiden inleddes också arbetet som så småningom skulle leda till beslutet att uppföra Karolinska sjukhuset. (bild 2) Tanken var att Garnisonsapoteket skulle ingå i detta nya sjukhus.

1940 kom till slut ett beslut om att Militärapoteket skulle inrättas vid Karolinska sjukhuset den 1 juli 1940. Det var därmed ganska bråttom samtidigt som kriget rasade i Europa. Under våren samma år flyttades Garnisonsapoteket till Karolinska sjukhuset och blev därmed en grund för att inrätta Militärapoteket som skulle svara för läkemedelsförsörjningen till både sjukhuset och försvarsväsendet.

Viss information om verksamheten de första åren kan hittas i arkiven. Första halvåret levererades läkemedel för 272 000 kronor vilket borde motsvara 8–9 miljoner i dagens penningvärde. Det låter kanske inte så mycket men det är värt att nämna att Militärapoteket med tiden blev en enorm inrättning som inkluderade läkemedeltillverkning och forskning inom läkemedelsområdet med en omsättning på förmodligen ett antal miljarder i dagens penningvärde. I början av 40-talet expedierade apoteket årligen ca 34 000 beställningar och färdigställde runt 366 000 läkemedelsförpackningar. (bild 3 och 4)

Nu började det också hända en del när det gäller den militära läkemedelsberedskapen. Man skapade snabbt

en utlokaliserad provisorisk förrådsorganisation med läkemedel avsedda för de svenska militära förbanden. Här blev man snabbt uppmärksam på problemet med läkemedel och kyla och det togs fram olika typer av emballage och förvarningssystem för att hålla läkemedlen kuranta. Omsättning av lagret var också ett problem och man skapade avtal med apotekarorganisationerna om omsättning av lagren via civila apotek.

Läkemedelscentralerna blev navet

Förrådsorganisationen utvecklades och övergick till att innefatta läkemedelscentraler som blev en viktig del av den militära läkemedelsberedskapen under mer än 60 år framåt i tiden.

Läkemedelscentralerna (LMC) kunde sägas vara navet i den militära läkemedelsberedskapen. Här förvarades de tusentals lastpallar med läkemedel som skulle utrusta hela försvaret i samband med mobilisering. Läkemedlen kunde sägas vara indelade i två grupper.

Dels "vanliga" läkemedel i form av t.ex. nässprayer för förkylning, antibiotika mot luftvägsinfektioner m.m. som ju har en stor omsättning i den civila sjukvården. Därmed fanns också goda möjligheter att omsätta de militära lagren genom att när ca 1 års hållbarhet återstod så gick lagret tillbaka till apoteken och ersattes av nyproducerade läkemedel.

Dels fanns också läkemedel avsedda för traumatiska skador (t.ex. infusionsvätskor samt antibiotika och smärtstillande medel för intravenöst bruk) i sådana enorma mängder att omsättning inte var möjlig på den civila marknaden. Istället var dessa inköpta utan hållbarhetsmärkning och kontrollerades kontinuerligt genom hållbarhetsanalyser. Därmed kunde man visa att hållbarheten ofta var mycket lång (i vissa fall upp till 15-20 år) vilket då också blev den stipulerade lagringstiden. Man bör också betänka att de mobiliserade soldaterna förväntades vara i åldersspannet 18-47 år och väsentligen friska. Behovet av mer åldersrelaterade läkemedel som blodtryckssänkare m.m. var alltså litet.

De 12 läkemedelscentraler som fanns utlokaliserade i landet bestod normalt sett av en central anläggning som också utgjorde den plats dit krigsplacerad apotekspersonal skulle bege sig i samband med mobilise-

Läkemedelslager (bild 5)

ringen. Här skulle apotekspersonalen packa läkemedel i särskilda emballage som sedan hämtades av de militära förbanden. Utöver den centrala delen så förvarades också läkemedel på andra platser, som t.ex. i särskilda berggrum, ibland upp till 20-30 mil bort.

I och med mobiliseringen tömdes läkemedelscen-

Handbok år 1956 (bild 6) och diverse handböcker (bild 7).

tralen på läkemedel och den fortsatta läkemedelsförsörjningen skulle hanteras via ordinarie svenska distributionskedjor. Det fanns dock ytterligare civila och militära beredskapslager av såväl läkemedels-substans som färdiga läkemedel. Dessa skulle användas som ersättning för de läkemedel som förbrukades under krigets gång.

Militärapoteket deltog också i utvecklingen av utbildningsmaterial och handböcker för försvaret. Initiativet till bildande av läkemedelskommittéer var också något som kom ur Militärapotekets verksamhet.

Försvarsenhet inom Apoteksbolaget

Apoteksbolaget bildades i januari 1971 men inledningsvis fortsatte Militärapoteket sin tidigare verksamhet. Vid årsskiftet 1973/1974 införlivades dock även Militärapoteket inklusive filialer i Apoteksbolaget och en särskild försvarsenhet inrättades. Närmare 200 personer övergick därmed från militär till civil anställning.

I Försvarets sjukvårdsstyrelse inrättades samtidigt två apotekartjänster för ledning och handläggning av försvarets farmaceutiska verksamhet.

Parallellt med utveckling av den militära beredskapen skedde också en utveckling av den civila beredskapen men det verkar som att det först under 1970-talet initierades en mer etablerad samverkan mellan den militära och civila sidan.

I och med Berlinmurens fall 1989 och Sovjetunionens fall och därmed Warzawapaktens upplösning 1991 påbörjades en minskning av den svenska Försvarsmakten och en rad nedläggningar av regementen blev följden. Beredskapen kvarstod och uppehölls visserligen, men med en avsevärt minskad volym.

Cirkeln slutet?

Under de sista åren av 1900-talet och under 2000-talets första 5-10 år accelererade utvecklingen av såväl militära förband som beredskapsläkemedel. De politiska ledorden var ofta att krig inte längre var ett realistiskt scenario och därför kunde också beredskapen monteras ner. Försvarsmakten skulle i stället inriktas på att delta i fredsskapande insatser utomlands som t.ex. i Afghanistan och Kosovo. I enlighet med riktlinjerna utvecklades den sista läkemedelscentralen runt 2010-2011 och en annan, mer begränsad förrådshållning tog över.

De senaste 10 åren har vi i stället sett att pendeln går åt andra hållet. Beredskapen ska förbättras, värnplikten utökas och flera av de nedlagda förbanden har återuppstått på de gamla orterna. Cirkeln har slutits?

Ulf Landberg

Foto: Bild 1-4 okänd. Bild 5-7 författaren.

Statens farmaceutiska laboratorium

– grunden till Läkemedelsverket

Anders Cronlund har dokumenterat tillkomsten av Sveriges Farmaceutiska Laboratorium och vilka uppgifter man hade under åren fram till dess att Läkemedelsverket tillkom år 1990.

Statens Farmaceutiska Laboratorium, SFL, tillkom som en uppföljning till Apoteksvarustadgan, tre år efter att denna trätt i kraft 1914. Stadgan innehöll fyra bilagor: I. Ämnen (enkla kemikalier och droger) utgörande apoteksvaror, ca 4000; II. Beredningar utgörande apoteksvara, ca 90; III. Såsom läkemedel allmänt använda varor (fruktsalter, plåster, pastiller, liniment, oljor) som icke anses vara apoteksvaror; IV. Näringsämnen (äggviteämnen, kolhydrater, vitaminer i livsmedel o.d.).

Det visade sig snart att många företag tillhandahöll preparat, som bröt mot begränsningarna i bilagorna I och II. Vid laboratoriets start befanns drygt 50 procent av undersökta preparat sakna respektive vara försedda med felaktig innehållsdeklaration eller bryta mot andra krav i stadgan. Apoteksvarustadgan reviderades fortlöpande och ersattes efter 50 år av 1964 års Läkemedelsförordning.

Sorterade under Medicinalstyrelsen

SFL sorterade under Medicinalstyrelsen och var en fortsättning på det farmaceutiska laboratorium vilket 1 januari 1915 inrättats vid den Statsmedicinska anstalten.

Tabell 1. Regeringens instruktioner för SFL i Svensk författningssamling, SFS.

1914:526	(avser Statsmedicinska anstaltens farmaceutiska laboratorium)
1917:991	
1924:244	
1926:374	
1938:202	(kemisk och biologisk avdelning)
1947:600	(kemisk och biologisk avdelning)
1959:76	(kemisk, biologisk avdelning samt sektion för apoteksinspektioner)
1965:782	(kemisk, biologisk avdelning samt sektion för läkemedelsinspektioner)
1968:395	(kemisk, biologisk och farmakoterapeutisk avdelning)
1970:730	(upphäver instruktionen 1965:782 dvs. SFL upphör)

Anm. Enligt Svensk Farmaceutisk Matrikel tillkom apoteksinspektionen 1947, farmakoterapeutisk avdelning 1961 och läkemedelsinspektionen 1964. Troligen hade Medicinalstyrelsen gett klartecken innan enheterna togs in i instruktionerna.

ten. Anstalten bestod av tre laboratorier: bakteriologiskt, hygieniskt farmaceutiskt och rättsmedicinskt. SFL:s uppgift blev att undersöka inrapporterade misstänkta illegala produkter inklusive sådana som upptäckts vid inspektioner. Uppgiften innefattade även bedömning av reklam och oskäligen läkemedelspriser.

Viss forskning kunde också bedrivas och SFL skulle även bistå Medicinalstyrelsen i farmakopéfrågor samt vid revision av apoteksvaru- och giftstadgan. Farmakopéfrågor fick med tiden ökande betydelse. 1949 förläggs ett farmakopélaboratorium till SFL och under 50-talet inrättas en farmakopékommitté inom Medicinalstyrelsen med läkaren Börje Uvnäs som ordförande och apotekaren Theodor Canbäck som vice.

Den första stadgan för laboratoriet utfärdades 1917 och dess förste laborator (idag biträdande professor) var apotekaren, farm. lic. Oscar von Friedrichs, senare bland annat ordförande i Apotekarsocieteten. Fram till 1925 var SFL underställt föreståndaren för Statens rättskemiska laboratorium. Samarbetet med rättskem fort-satte länge, främst vid inköp av dyrare utrustning. Vid sidan av von Friedrichs ingick en assistent och ett par tillfälliga biträden. Han efterträddes 1925 av apotekaren fil. lic. Herman Palme även han senare ordförande i Apotekarsocieteten.

Nya instruktioner kom att utfärdas av regeringen med några års mellanrum, *se tabell 1*. Dessa tar i att-satser upp SFL:s åligganden, rekryteringsgången, löner, semestrar och dylikt. Sedan Medicinalstyrelsens apoteksbyrå inrättats 1920 blev det byrå som i praktiken skötte kontakterna med SFL. Laboratoriets verksamhetsberättelse för detta år visade bland annat att 98 ärenden avsett frågan om apoteksvara eller ej. 36 ansågs vara apoteksvara och 62 stycken fri handelsvara.

På grund av resursbrist och inneboende svårigheter fick översynen av priser och reklam liksom forskning stå tillbaka för jakten på humbugsmediciner från svenska och utländska tillverkare. Priset på farmaceutiska specialiteter fick inte överstiga vad det skulle kosta att tillverka dem på apotek. Det var en svårtolkad regel som inte tog hänsyn till kvalitetsskillnader. Större problem än priser var specialiteternas förpackningsstorlekar, vilka ofta översteg patientens behov. Även reklamen var svår att beivra bland annat med hänsyn till tryckfrihetsförordningen. Samma och snarlika namn förekom. SFL kunde underkänna texter på förpackningar och efter 1934 även hindra registrering eller dra in en specialitet. Flera av laboratoriets ingripande refererades i Svensk Farmaceutisk Tidskrift, SFT, under 20-talet.

Lokaler

1922 flyttade SFL från Statsmedicinska anstaltens lokaler på Regeringsgatan 18 till större i Westmanska huset, idag palatset, nära Adolf Fredriks kyrka. Vetenskapsakade-

Hvita Korsets sårtabletter

Innehållet i flaskorna utgjordes av en rödaktig vätska. Den ena flaskans innehåll, som vägde 80 gram, har undersökts och befunnits utgöra en lösning av kresol och tvål. Därest denna lösning endast är avsedd för ändamål, som omnämns i § 2 mom. 1a av apoteksvarustadgan, är den undantagen från att anses som apoteksvara. Är den däremot av säljaren utbjuden (avsedd) att förebygga, lindra eller bota annan art av sjukdom eller sjukdomssymtom, torde den vara hänförlig till apoteksvaror. Då den av Thonér felth i den ovannämnda broschyren å sid 82 även anses såsom botemedel mot dröppel hos män samt bleksot, oregelbunden rening, veneriska åkommor och ofruksamhet hos kvinnor, torde denna lösning vara hänförlig till apoteksvaror. (Meddelande från SFL i SFT 1923, sid 429)

min hade 1916 flyttat från lokalerna till Frescati och året efter SFL flyttade Medicinalstyrelsen in. I dessa lokaler blev laboratoriet kvar till 1939 då flytten gick till Lindhagensgatan 124-8 på Kungsholmen. 21 april 1953 invigdes laboratoriets nybyggda lokaler på KI:s område i Solna i närvaro av kung Gustav IV Adolf. En guidad rundvandring visade några av tidens metoder: "flicker-fusionstest" av läkemedels sedativa effekt på människor, läkemedels inverkan på kanintarm och sädesblåsa från marsvin, elektrisk registrering av hjärtverksamheten på narkotiserat marsvin, digitalisprövning på groda och marsvin, sedativas effekt på spontanaktiviteten hos möss (I början på 60-talet gjorde min apotekarkurs ett studiebesök på SFL.

Jag minns att apotekaren sedermera professorn Lennart Paalzow då studerade effekten av analgetika på möss, som en del av hans avhandlingsarbete). SFL, som nu hade 40 anställda, förfogade i det nya huset över 1630 m² samt tillsammans med rättskemiska laboratoriet över ytterligare 680 m² bestående av konferensrum, verkstäder, personalrum och viss djurhållning. Huset revs i början på 2000-talet och ersattes av Widerströmska huset tillhörande KI. 1960 utreddes SFL:s flyttning till Uppsala, som genom laboratoriets motstånd inte blev av. Efter SFL flyttade Apotekens kontrolllaboratorium, AKL, in på Lindhagensgatan och blev kvar till 1963. Året därpå tog Farmaceutiska Institutets institutioner för farmakognosi och mikrobiologi över lokalerna.

SFL:s nya byggnad 1953 i korsningen Solnavägen och Tomtebodavägen.

Specialitetsnämnden

1932 utgjorde farmaceutiska specialiteter 16 procent av apotekens recept, vilket motsvarade cirka 3 200 preparat med 5 000 förpackningar. Apoteken hann inte/kunde inte kontrollera och garantera kvalitén på alla dessa. Tre år senare började den så kallade Specialitetskungörelsen gälla, vilken krävde att alla fabriks-tillverkade läkemedel skulle registreras hos SFL innan försäljning. Apotekens massproducerade läkemedel undantogs men kunde, om Medicinalstyrelsen så ansåg, klassas som specialiteter. Registrering skedde mot avgift, som till cirka 80 procent skulle täcka SFL:s utgifter och flertalets löner. Laborator- och assistentjänster sågs som myndighetsutövning och täcktes av staten.

1934 inrättades även en Specialitetsnämnd (SFS 1934:306) inom Medicinalstyrelsen, som hade att bedöma specialiteternas ändamålsenlighet. Bedömning av ändamål var internationellt sett en pionjärinsats. Prominenta ledamöter var läkarna Göran Liljestrand, Hilding Berglund och apotekaren Oswald Ripa. Nämnden utvecklades succesivt till dagens läkemedelsnämnd vid Läkemedelsverket. Fram till 1971 fattade Medicinalstyrelsens generaldirektör formellt beslut om registrering av nya läkemedel. Därefter fattade nämnden själv dessa beslut.

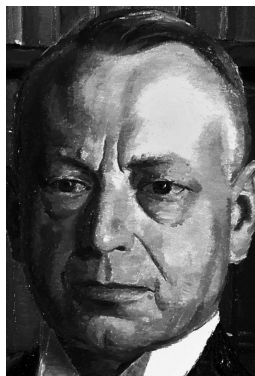
Registreringen skulle ske vid sidan av den tidigare uppgiften att hålla efter humbugsmedicinerna. Att beta av alla dessa ärenden hade inte laboratoriet resurser till och registreringen sträcktes ut över flera år. En svårighet var att beräkna behovet av registreringar. Vid kungörelsens tillkomst fanns 2 201 ansökningar, men redan 1937 tillkom 276 istället för beräknade 100. SFL fick analyshjälp av AKL, som startats 1923 av Sveriges Apotekarförbund. Fram till 1932 hade AKL publicerat över 600 analysmetoder och dess ökade betydelse för den statliga tillsynen gjorde att Medicinalstyrelsen fick huvudmannskapet för AKL att övertas av Apotekarsocieteten, som hade av staten fastställda stadgar. 1936 utfördes ca hälften av SFL:s analyser av AKL, vars verksamhet upphörde 1963 då det tillsammans med det så kallade ACO-laboratoriet infogades i Apotekens Centrallaboratorium, ACL, med lokaler på Gårdsvägen i Solna.

Biologisk avdelning tillkom

Registreringen av specialiteter komplicerades av att även hormoner dök upp som läkemedel. SFL saknade kompetens på detta område varför docenten Håkan Rydin vid Uppsala universitet 1936 anlätades för kontrolluppgiften. 1935/36 gjordes 50 externa undersökningar, men redan 1937/38 hade antalet ökat till 225, motsvarande 10 procent av alla specialiteter. Situationen medförde att en biologisk avdelning vid sidan av den kemiska inrättades 1938. Den tillkom efter ett betänkande från sakkunniga och påföljande riksdagsbeslut. Dess förste chef/laborator blev Rydin. Till biologiska avdelningen förlades under lång tid även Farmaceutiska institutets utbildning och forskning inom farmakodynamik och toxikologi.

I slutet av 30-talet fick SFL även ansvar för de internationella standardpreparaten utom vitaminer.

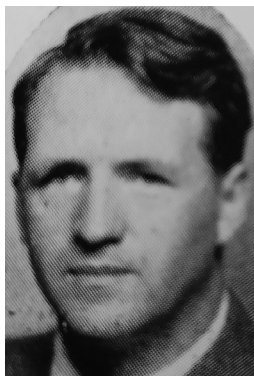
1943 blev Rydin föreståndare för hela SFL och tjänsten laborator ändrades fyra år senare till professor. Han

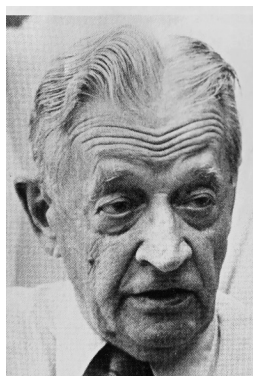
Oskar von Friedrichs
1877 – 1954

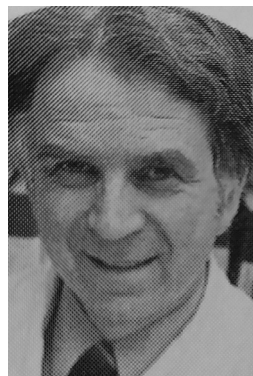
Herman Palme
1884 – 1941

Harald Nilsson
1896 – 1983

Håkan Rydin
1902 – 1985

Hans Hellberg
1915 – 2010

efterträddes 1957 av Hans Hellberg, *se tabell 2*. Hans tillsättningsärende refererades i *Farmaceutisk Revy* 1948. Tillfrågade professorer hade avgett omdömen om Nils A. Brunzell, Sixten Ljungberg och Hans Hellberg, som alla sökt tjänsten som föreståndare för den kemiska avdelningen. I början av 40-talet hade SFL 20 anställda, varav hälften med vetenskaplig utbildning. Resurserna medgav att SFL 1943 på uppdrag av Medicinalstyrelsen utgav boken *Läkemedelssynonymer, LS*, som utkom i flera upplagor, den fjärde 1950 (1954 – 1973 utges LS av Apotekarsocieteten informationsavdelning/Apoteksbolaget).

Efter specialitetskungörelsens ikraftträdande uppstod en diskussion kring förslaget om förnyad registrering efter fem år. Företagen var missnöjda med ytterligare avgifter och Apotekarsocieteten var missnöjd med att SFL och inte AKL skulle administrera förnyad registrering eftersom ansvaret för kvalitén på sålda läkemedel sedan 1688 åvilade apoteken. Apotekarsocieteten trodde att konkurrensen mellan företagen skulle göra att flertalet undermåliga specialiteter försvann från

marknaden. Medicinalstyrelsen hävdade att AKL saknade rättsliga möjligheter att ingripa mot undermåliga specialiteter, varför uppdraget gick till SFL. Från början hade SFL analyserat sammansättningen av alla registrerade läkemedel. Genom införandet av GMP och QA inom industrin minskade detta behov och verksamheten inriktades alltmer mot problemläkemedel och nya beredningsformer.

1961 hade laboratoriet 54 anställda och en sektion för farmakoterapi bildades inom SFL:s biologiska avdelning och tre år senare blev sektionen laboratoriets tredje avdelning. Den nya avdelningens huvuduppgift blev att utreda och bedöma de kliniskt-terapeutiska egenskaperna hos farmaceutiska specialiteter, vari innefattades risker för biverkningar. Biverkningsnämnden inrättades 1965 på initiativ av professor Börje Uvnäs och samma år blev nämnden lokalmässigt förlagd till SFL. Från första januari 1964 skulle avdelningen för farmakoterapi även granska anmälningar om kliniska provningar av läkemedel (före 1963 fanns inga regler för provningarna). Kliniska provningar av oregistrerade läkemedel skulle nu anmälas minst två veckor innan de påbörjades. Arbetet gick trögt på grund av ospecifika krav på anmälan varför Socialstyrelsen, som 1968 fusionerats med Medicinalstyrelsen, meddelade riktlinjer för vad en ansökan om registrering skulle innehålla. Samma år generaliserades SFL:s specificerade uppgifter i dess instruktion med formuleringen "Det åligger laboratoriet att utföra de undersökningar och inspektioner som Socialstyrelsen begär..." En speciell grupp av läkemedel var licensläkemedel, som fram till 1964 kunde förskrivas av alla läkare utan motivering. Från det året infördes nya krav och SFL medverkade till att sanera mängden licenspreparat.

Tabell 2. Föreståndare för Statens Farmaceutiska Laboratorium

1914–1924	Bror Valter Herman Lindberger, professor, rättskemist
1925–1934	Henrik Palme, apotekare, fil lic
1935	Vakant
1936–1941	Harald Nilsson, apotekare, fil lic, laborator vid Farm. Inst.
1942	Vakant
1943–1956	Håkan Rydin, med dr, professor. Farmaceutiska fakultetens 1:e dekanus.
1957–1970	Hans Hellberg, apotekare, professor

Anm. Uppgifter från Sveriges Statskalender. T.o.m. 1918 är rubriken Statsmedicinska anstalten istället för SFL. Under Lindbergers tjänstledighet 1922/23 var Oscar von Friedrichs tf föreståndare och under 1924 var Herman Palme tf föreståndare. Framträdande apotekare, som arbetat på SFL vid sidan av ovanstående: Erik Bill, Arne Brunzell, Elna Diding, Sven O. Eriksson, Folke Ernerfeldt, Erik Källström, Sixten Ljungberg, Stellan Ljungberg, Hans Lundh, Olof Rosén, Birgitta Spross, Gunnar Åberg.

Läkemedelsinspektionen

SFL:s ursprungliga instruktion innehöll en uppgift att inspektera tillverkare och grosshandel, men redan 1912 hade krav framförts på att även inspektioner av apoteken borde göras av apotekare. Det dröjde dock till 1947, efter påtryckningar från Apotekarsocieteten, Sveriges apotekarförbund och Sveriges farmaceutförbund, tills två apoteksinspektörer anställdes av SFL. Inspektörerna ersatte de tidigare provinsialläkarnas visitationer, vilka tills vidare behöll tillsynen över hygien, sprit och narkotika. I början på 60-talet utökades SFL:s an-

svar för inspektionsverksamheten med ytterligare en inspektör. Svensk Farmaceutisk Matrikel, SFM, upptar under 50- och 60-talet rubrikerna Apoteksinspektionen (1956–1963) respektive Läkemedelsinspektionen (1964–1969), men dessa upptas inte i tidens Statskalendrar. 1968 övertogs apoteksinspektionerna av Läkemedelsbyrån, tidigare Apoteksbyrån, inom Socialstyrelsen.

Läkemedelsförsörjningsutredningen

1968 genomförde Socialstyrelsen en utredning om statens läkemedelskontroll, vilken ingick i utredningen Läkemedel i samverkan (Läkemedelsförsörjningsutredningen). Socialstyrelsen konstaterade SFL:s bristande forskningsmöjligheter, bristande anknytning till akademien, för få tjänster, dåliga löner och karriärmöjligheter, långa handläggningstider för registreringar och kliniska prövningar, fackavdelningstänkande (stuprör), bristande administration och avsaknad av en "total" chef. Utredningen föreslog att en ny organisation benämnd Statens läkemedelskontroll skulle bildas med fyra avdelningar. Förslaget blev aldrig av därför 1971 inrättades istället Socialstyrelsens läkemedelsavdelning, SLA, i Uppsala. SLA kom att bestå av sex enheter; Allmänna läkemedelsbyrån L1 (apoteksbyrån inklusive inspektioner); Registreringsbyrån, L2; Farmaceutiska enheten L3; Farmakologiska enheten L4; Farmakoterapeutiska enheten L5; Forskning och information L6. Chef för SLA blev Åke Liljestrand, tidigare föreståndare för SFL:s farmakoterapeutiska avdelning och son till KI-legendaren Göran Liljestrand.

1990 ersätts SLA av den nya myndigheten Läkemedelsverket. Dess första generaldirektör blev den kliniska farmakologen Kjell Strandberg. Verket fick snabbt en viktig roll inom den europeiska läkemedelsmyndigheten, European Medicines Agency i London.

Anders Cronlund

Tack till Ingegerd Agenäs för synpunkter.

Referenser

- Instruktioner för Statens Farmaceutiska Laboratorium 1914–1970.
- Svensk Farmaceutisk Matrikel och statskalendrar (vissa år).
- Svensk Farmaceutisk Tidskrift 1919 – 1969.
- Betänkande med förslag till Förordning angående handel med farmaceutiska specialiteter, SOU 1932:20.
- Betänkande ang. sänkning av läkemedelspriserna, revision av apoteksvarustadgan m.m.
- SOU 1934:35
- Betänkande med förslag rörande omorganisation av Statens Farmaceutiska Laboratorium avgivet 15 oktober 1937.
- Riksdagsmotion 1938:350
- Riksdagspropositioner 1913:243 (Förslag till apoteksvarustadga); 1938:50; 1947:148; 1970:74.
- Farmaceutisk Revy sid 95–101, 1948.
- Lindgren G. D. A., Ekstrand H. G. Läkemedelssynonymer (LS)
- Förteckning över förpackningar och priser. Statens Farmaceutiska Laboratorium 1950
- Engstedt L, Nordlander M, Rydin H. Några synpunkter på den statliga kontrollen av farmaceutiska specialiteter.
- Läkartidningen nr 38, 2705–2708, 1962
- Läkemedelskontrollens organisation. Socialstyrelsen 1969
- Kinnander L-G. Apoteks och läkemedelsinspektionen 1947–1997. Apotekarsocietets förlag 1997. ISBN 91 8627 4716
- Svensk Farmaci under 1900-talet. Band I och II. Apotekarsocietets förslag 1999. ISBN 91-8627-4724
- En epok i svensk läkemedelskontroll 1962–2003. Läkemedelsverket 2003.
- Protokoll o.d. från SFL finns på Riksarkivet, men utgör inte underlag för aktuell text.

Apoteksminnen – Om titlar

Vi har i tidigare nummer publicerat apoteksminnen från förr. Här kommer ytterligare ett litet bidrag från Folke Wiman.

När jag 1950 gick elev på apoteket Hjorten i Stockholm kallades jag kandidat Wiman av alla på apoteket utom av en pensionerad apoteksnehavare som vikarierade en tid.

För honom var jag herr Wiman, kandidat var man först efter avlagd farmacie kandidatexamen.

Detta irriterade en av farmaceuterna så mycket att hon lade bort titlarna med mig.

Andra följde efter och snart var jag du med alla utom

chefen, Längst tid tog det för de äldsta apoteksteknikerna.

När jag 15 år senare tillträdde en chefstjänst meddelade min företrädare, som arbetade kvar en tid, att här säger vi inte du till personalen. Jag var ju chef så hen fick finna sig, men jobbigt var det att markera mot en äldre kollega.

Hen fortsatte dock att kalla en av teknikerna fröken Karlsson långt efter att denna blivit fru Andersson.

Folke Wiman

wimanfolke@gmail.com

Apoteksmonopolet som föll

Den tidigare presschefen vid Apoteket AB senare kommunikationsdirektören på Kronans Apotek, Andreas Rosenlund, har skrivit en bok som skildrar etapperna kring avmonopoliseringen av apoteksmarknaden.

Tidiga attacker på statliga monopol skedde runt 1960 av Radio Nord och Radio Syd, som utmanade etermonopolet. De följdes under senare delen av seklet med slutet för TV-, Tele-, järnvägs-, förskole-, skol-, vård- och elmarknadsmonopolet. Apoteksmonopolet var ytterligare ett steg i en pågående förändring. I slutet skriver Rosenlund att det var ideologiska motiv bakom Apotekets fall. Säkert, det var den borgerliga tron på marknadslösningar mot vänsterblockets tro på planekonomi.

Rosenlund ger en bra bild av Krister Hanners och Bringwells olagliga försäljning av nikotinläkemedel 2001, efterföljande rättsprocess och EU-domstolens frikännande 2005. Socialdemokraterna tolkade domen som att monopolet kunde vara kvar. Även förspelet till monopolets fall i form av olika utredningar behandlas i boken liksom Axfoods, ICAs, COOPs och Bringwells agerande efter domen. Den viktigaste följden av denna blev att den borgerliga Alliansen lämnade in en riksdagsmotion om avveckling av monopolet samt att efter dess valvinst 2006 ge direktiv till Lars Reije att utreda hur dess upphörande skulle genomföras.

Kritiken

Kritiken mot Apoteket omfattade bland annat den bristande tillgängligheten: stängt söndagar, lördagar från 13 (försök med lördagsstängt) och vardagar från 18; för få apotek; genomsnittliga väntetider på drygt 10 minuter. 75 procent av allmänheten var för receptfritt i dagligvaruhandeln. Efter hotet om avmonopolisering tillkom inom Apoteket 25 nya apotek och ett stort antal så kallade Aposhops för främst receptfritt samt försök med e-handel som dock aldrig tog fart. Den sittande socialdemokratiska regeringen (före valet 2006) försökte mildra kritiken mot monopolet genom att tillåta nikotinläkemedel i allmän handel. Apotekets ledning gjorde även flera försök att göra apoteken populära genom att erbjuda livstilsråd, blodtrycksmätning med mera.

Första januari 2008 kom slutbetänkandet från Reijes utredning, som föreslog utförsäljning av delar av Apotekets butiker och inrättandet av Apotekens Service AB, som skulle tjäna alla framtida apotek med bland annat register. Apoteket styckades upp i så kallade "apoteks-kuster", vilka bestod av ett par hundra apotek, som auktionerades ut. Tidigare biträdande socialministern Ylva Johansson hävdade att socialdemokraterna skulle riva upp avmonopoliseringen om de vann kommande val.

Fem nya kedjor

Alliansen förbjöd Apoteket att öppna fler butiker och att driva Aposhop. Begränsningarna gjorde att Apo-

tekets styrelse avgick och regeringen utsåg en ny. Cirka hälften av de receptfria läkemedlen kunde enligt Läkemedelsverket säljas i handeln, men endast de mest lönsamma hamnade på hyllorna – främst värktabletter, allergimedel och nikotinersättningar. En stor stötesten gällde frågan om apotekens framtida marginaler. Den behövde öka från 14 till 16 procent för att bli intressant för nya företag. Frågan löstes bland annat genom att tillföra intäkter från förändringar i generikareformen.

Fem apoteks-kedjor köpte var sitt kluster varav en, Apoteksgruppen, var ett statligt franchiseföretag, ett småföretagaralternativ som framför allt Sveriges farmaceutförbund drivit fram. Gruppen köptes senare av Apoteket Kronan. Den 17 januari 2010 öppnades det första privata apoteket vid Kungsholmstorg i Stockholm.

I slutet av boken gör Rosenlund ett bokslut över avmonopoliseringen. Alliansens mål för marknadsanpassning av apoteksväsendet var ökad effektivitet, prispress, bättre läkemedelsanvändning och ökad tillgänglighet. Det sista blev det mest iögonfallande: nästan dubbelt så många apotek och längre öppethållande – närmare situationen i EU. Någon generell prispress uppnåddes inte, men genom tillkomsten av nätapotek utan butikskostnader uppstod prispressande alternativ. Effektivitetssökningar är svåra att bedöma och apotekens insats för en bättre läkemedelsanvändning blev vare sig bättre eller sämre.

Anders Cronlund

Apoteket som föll av Andreas Rosenlund: 230 sidor, 220 kronor

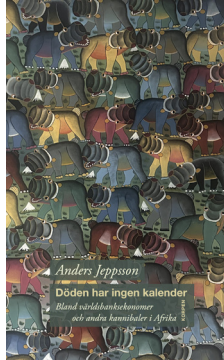
Anhängare av monopolet hävdar att apotekens kontakter med sjukvården försämrades. Under senare år har dock antalet kliniska apotekare anställda i sjukvården ökat. Min uppfattning är att de utför en värdefullare insats än Apotekets hundratals informationsapotekare gjorde.

Läs- och bläddertips

1. Döden har ingen kalender - *Bland världsbankskonomer och andra kannibaler i Afrika*, Anders Jeppsson, Bokförlaget Korpen

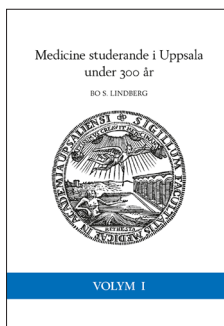
Anders Jeppsson höll 2024 års högtidsföreläsning på Uppsala medicinhistoriska förening med titeln "Medicinska brobyggare – hur historiska exempel från Andalusien kan inspirera idag. Med sig hade han sin bok "Döden har ingen kalender - *Bland världsbankskonomer och andra kannibaler i Afrika*" – som jag köpte.

I boken skildrar han oerhört spännande olika händelser under många års arbete med både SIDA och den danska motsvarigheten DANIDA som arbetsgivare och som rådgivare till några hälsoministerier i östra Afrika. Boken är i mitt tycke väldigt bra då den förtydligar skillnaderna i att vara på fältet och att sitta på WHO i Geneve eller i någon afrikansk huvudstad. Boken visar tydligt hur mycket man kan åstadkomma ute i "fält" och att pengarna då kommer till nytta utan mellanhänder.

2. Medicine studerande i Uppsala under 300 år, Volym I, II, III, IV och V, Bo S Lindberg, 2025

Detta fantastiska verk innehåller så mycket fakta inte bara om medicinare utan även om läkemedels-historia. Låt vara att verket inte täcker hela Sverige men i del I och II återfinns vi en mängd framstående medicinare som på olika vis har lämnat avtryck in i vår tid. Jag har fokuserat min snabba genomgång på volym I och II som täcker medicine studerande födda 1595 – 1749 respektive 1750 – 1799. Volym III täcker studerande födda 1800 – 1834, volym IV 1835–1864 och volym V 1860–1885.

I inledningen till volym I framgår det att även om Lunds universitet grundades 1666 utgjorde läkarna från Uppsala en klar majoritet under de första två hundra åren. Sök, hitta och ladda ner samtliga volymer från www.diva-portal.org – "Medicine studerande i Uppsala under 300 år".

Nils-Otto Ahnfelt

Frågor till

historiker@apotekarsocieteten.se

Vi har som vanligt fått en del frågor till vårt historiker-konto. Jag försöker besvara dem så gott jag kan genom att nyttja en del källor som Läkemedelsnamn av Gentz och Lindgren, Svenska Apoteks historia av Bruzelius samt Ahlgrens' Sveriges Apotekare Historia.

En del frågor kräver dock speciell kunskap och då är det tur att det finns seniora personer i sektionen som kan hjälpa till.

Den första frågan kom från ett brittiskt tv-bolag som hade en speciell fråga kring en apotekare Olof Leonard Nordvall och hans verksamhet på dåvarande apoteket Gripen i Stockholm under första halvan av 1800-talet. De vill göra ett tv-program i Stockholm nu i höst. Chris Bingefors hjälpte till med genealogiska sökningar och hittade att han tagit livet av sig. Genom Per Boströms försorg så har han informerat dem om Nordvalls blodigelodlingar på Kungsholmen så vi får se om det blir filmning i Stockholm där dammen med blodiglar ju inte finns mer. Apoteket Gripen på Söder är ju också borta sedan länge.

En annan fråga rörde huruvida vi hade apotekare Knut Fredrik Thedenius' dagbok i våra samlingar. Vår biblioteksansvarige, Dan Jibreus, kunde besvara att vi tyvärr inte hade dessa så frågeställaren fick ett utdrag ur Bruzelius' Apotekarehistoria och några handskrivna genealogiska anteckningar om honom skrivna av hans brorson.

Anders Cronlund kunde bidra med detaljerade kunskaper om insulintillverkning på Sveriges apotekares kooperativa förening (SAKF) av slaktavfall på 1920-talet. Anders hade skrivit en artikel om detta för några år sedan vilket var mycket värdefullt för denna finska doktorand.

Den sista frågan jag tar upp den här gången rör en doktorand i Umeå som behöver komplettera sin avhandling med information om preventivmedelsmarknadens framväxt i Sverige mellan 1910 och 1979. Bo Ohlson var verksam på Apotekens Centrallaboratorium på 1960-talet och han har lovat att bistå så gott han kan.

Nils-Otto Ahnfelt

Några tips på föreläsningar och aktiviteter inom området läkemedels/farmacihistoria anordnade av annan förening/aktör våren 2025

Svensk vaccinationshistoria – Sofia Koernig

Tid: 24 mars kl 18:30

Plats: ABF-huset Sveavägen, Stockholm

Information: <https://abfstockholm.se/evenemang/svensk-vaccinationshistoria-fran-smittkoppsympning-till-hpv/>

Den medeltida trädgården

Tid: 30 mars kl 14.00, 3 april 18.00

Plats: Medeltidsmuseet, Själagårdsgatan 9-13

Information: [Aktuellt – Stockholms stad](#)

Jacob Berzelius – Jan Trofast

Tid: 15 april kl 15:00

Plats: Karolinska Institutet, Stockholm

Information: [Open lecture about Jacob Berzelius | Karolinska Institutet](#)

Svenskt Barnafödande under 150 år – Maja Larsson

Tid: 22 april kl 17:00

Plats: CCK -Gamla Karolinska Stockholm

Information: [Medicinhistoriska museet i Stockholm](#)

The 29th Nordic Medical History Congress: Health and Medicine under pressure: Conflicts, controversies and collaborations.

Tid: 23-25 april

Plats: Lund

Information: [The 29th Nordic Medical History Congress | Birgit Rausing Centrum för Medicinsk Humaniora](#)

Dödsstrålar, mirakelkurer och publika foster

Tid: 7 maj 13:00

Plats: Stadsarkivet, Kungsklippan

Information: [Aktuellt – Stadsarkivet](#)

Svensk veterinärbildning firar 250 år

Tid: 8-9 maj

Plats: Skara, ytterligare firande under året

Information: [Svensk veterinärmedicin 250 år – jubileumsdagar i Skara 8-9 maj 2025 | Medarbetarwebben](#)
[Svensk veterinärmedicin 250 år | Externwebben](#)

Kalla fall – rättsantropologers arbete

Tid: 20 maj 17:00

Plats: CCK -Gamla Karolinska Stockholm

Information: [Medicinhistoriska museet i Stockholm](#)

Museinatten – Det du ser och inte ser. Följ med apotekaren Sonny Larsson på visning bland Linnés läkeväxter och hör om deras moderna användningar.

Tid: 7 juni 19:00, 20:30

Plats: Uppsala

Information: [Museinatten – Det du ser och inte ser – Uppsala universitet](#)

7 000 år gammalt pilgift med komponenter från flera växtarter

I ett 7 000 år gammalt lårben från ett slidhornsdjur (tänk buffel, bison, nötkreatur eller liknande) från Sydafrika har man nyligen hittat en blandning som innehåller komponenter från flera olika växtarter. I denna blandning fann man tre pilspetsar av ben, vilket tolkas som att lårbenet användes som ett koger.

En analys av blandningen visar att den innehåller digitoxin, strofantidin och ricinolsyra. Dessa substanser förekommer inte tillsammans i växter, varför tolkningen blir att det är det äldsta exemplet på ett pilgift berett från olika växter. Det finns ännu tidigare exempel på pilgifter, men de förefaller vara från en växt.

<https://doi.org/10.1016/j.isci.2024.111438>

Per Boström

Unicornis

Utgivningsplan 2025

Nr	Manusstopp	Utgivning
2	15 maj	juni 2025
3	15 september	oktober 2025